



УДК 316.6

METHODOLOGICAL APPROACHES TO STUDYING THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF ADOLESCENTS UNDER THE INFLUENCE OF AGGRESSIVE FACTORS

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЮНАЦТВА В УМОВАХ ВПЛИВУ АГРЕСИВНИХ ЧИННИКІВ

Yakovets T. A. / Яковець Т.А.

PhD, as.prof/ кандидат економічних наук, доцент

ORCID: 0000-0003-3746-4821

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету, Чортків, С.Бандери, 46
Chortkiv Education and Research Institute of Entrepreneurship and Business,
West Ukrainian National University, Chortkiv, 46 Stepan Bandera Street

Анотація: Стаття присвячена аналізу зростання агресивності серед молоді в умовах посилення впливу агресивного маркетингу, реклами та соціальних чинників. Розкрито взаємозв'язок між особливостями емоційного інтелекту юнацького віку та їхньою реакцією на агресивні стимули. Узагальнено основні форми агресивної поведінки, чинники, що визначають її прояв, а також сучасні тенденції, зокрема поширення кібербулінгу. Підкреслено, що агресивність молоді впливає на міжособистісні відносини, психологічний стан та подальшу траєкторію особистісного розвитку, що зумовлює актуальність вивчення механізмів регуляції емоцій і профілактики агресивної поведінки.

Ключові слова: агресія; агресивна поведінка; молодь; емоційний інтелект; агресивний маркетинг; агресивна реклама; кібербулінг; соціальні чинники; емоційна регуляція.

Вступ.

Агресивний маркетинг, агресивна реклама, агресивна молодь, агресивна поведінка - що зі знаком плюс, а що зі знаком мінус? Вивченню проблеми виникнення, розвитку та профілактики агресії присвятили свої роботи вчені практично всього світу, але питання досі залишається відкритим. Агресія – це проблема чи тренд? У наші дні відповідь на це питання не така очевидна. Сьогодні у всьому світі відзначається сплеск агресивної суспільно небезпечної поведінки молоді, почастишали випадки масових насильницьких злочинів у школах та коледжах, які вражають своєю жорстокістю. Причини такої поведінки різноманітні та пов'язані з багатьма сферами життєдіяльності людини, тому серед учених виникли деякі розбіжності щодо генези агресивної суспільно небезпечної поведінки молоді, у зв'язку з чим ця проблема є актуальною не лише для соціально-гуманітарних наук, наприклад, психології, соціології,



кримінології, але й низки природничо-технічних наук, як-от біофізика, біохімія, генетика та інших., вивчають це явище з позицій різних наукових напрямів. Реакція осіб юнацького віку на агресивний маркетинг обумовлюється особливостями емоційного інтелекту.

Основний текст.

Серед західних учених, які розробляли концепції емоційного інтелекту, були Д. Гоулмен, П. Саловей, Дж. Майер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф [1;2.]. На сьогодні в Україні з'явилися дослідження з проблеми концептуалізації цього феномена, його функцій (Е. Носенко), вивчення EQ як детермінант внутрішньої свободи особистості та показника цілісного її розвитку [3]. Введення поняття емоційного інтелекту в психологічний тезаурус сприяло інтенсифікації досліджень, спрямованих на операціоналізацію емоційно-інтелектуального конструкту [4], дослідження адаптивних функцій та адаптаційного потенціалу емоційного інтелекту [3], виявлення зв'язку між складниками емоційного інтелекту та лідерськими, управлінськими якостями. Однією з перспективних сфер дослідження емоційного інтелекту є освіта [5].

Кандидат психологічних наук Лящ О.П. стверджує, що «генеза емоційного інтелекту в юнацькому віці – процес становлення та розвитку афективно-когнітивного (здатність особистості до ідентифікації емоцій), поведінково-діяльнісного (здатності особистості до використання і розуміння емоцій), мотиваційно-рефлексивного (здатність особистості до свідомої регуляції емоцій) компонентів емоційного інтелекту особистості на різних етапах юнацького віку» [4].

На основі вивчення праць вчених психологів, можемо окреслити особливості функціонування цілісної структури емоційного інтелекту осіб юнацького віку (рис. 1).

Досліджуючи психологічну модель емоційного інтелекту осіб юнацького віку, пропонуємо визначати його як ієрархічна систему здатності молодій людини до опрацювання емоцій в форматі інформації, що визначає



функціональне єднання емоційних та інтелектуальних елементів відносно сприйняття, аналізування й оцінки своїх емоцій, а також емоцій інших осіб, керування емоційними проявами.

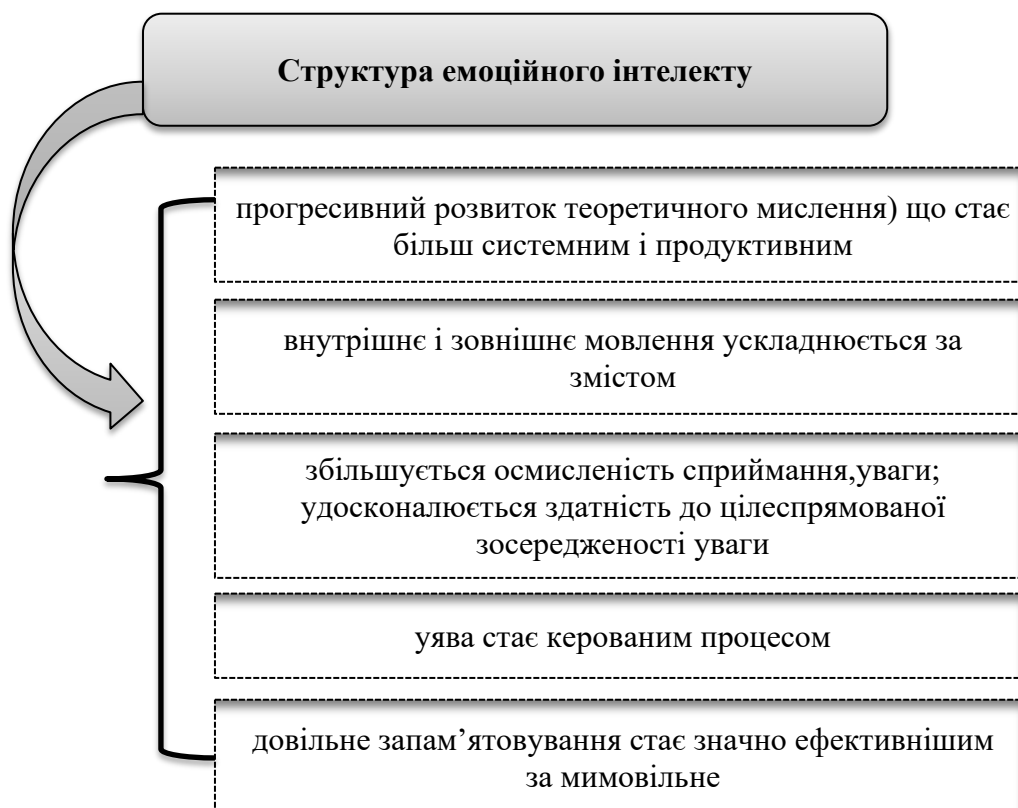


Рисунок 1 - Функціонування системи емоційного інтелекту осіб юнацького віку

Джерело: розробка автора

Психологічна конструкція емоційного інтелекту осіб юнацького віку методологічно опирається на положеннях системності, детермінізму як залежності психічних явищ від факторів, що їх спричинюють. Таким чином, саме від структури емоційного інтелекту залежить відповідна реакція осіб на будь-які прояви агресії. Доцільним є обґрунтувати виникнення й розвиток агресії серед молоді загалом.

Нині виділяються такі види агресії [6]:

1. За формою поведінки на: фізичну, тобто використання фізичної сили проти іншої особи чи об'єкта; вербальну – вираз негативних емоцій за допомогою мови (загроза, прокляття, лайка і т. д.).



2. За формою відкритості прояви: пряму, тобто безпосередньо спрямована проти когось чи чогось; непряму, що виражається в непрямих діях і спрямована на іншу особу (злісні плітки, жарти, наклеп і т. д.).

3. За метою: ворожу, спрямовану навмисне заподіяння шкоди, болі та шкоди заради помсти та отримання задоволення; інструментальну, спрямовану досягнення мети, проте заподіяння шкоди може бути метою.

Вчений А. Басс виділив такі види агресії: фізична (фізична сила проти іншої людини); непряма (агресія обхідним шляхом, направлена на іншу особу); роздратування (готовність до прояву негативних почуттів); негативізм (опозиція у поведінці); образа (заздрість та ненависть до інших); підозрілість (недовіра та обережність до інших); вербальна (крик, погрози, вереск); почуття провини (переконавання людини, що вона є поганою) [7].

Аналіз наукової літератури дозволив виділити певний спектр особистісних особливостей, що зумовлюють розвиток агресивної поведінки в молодого віку (рис. 2).



Рисунок 2 - Спектр особистісних особливостей, що зумовлюють розвиток агресивної поведінки в молодого віку



Загалом, агресивні тенденції у підлітковому віці викликані двома вагомими чинниками – новоутвореннями самого віку та впливом соціуму. Сьогодні на підлітка впливає його сім'я, школа та однолітки, діяльність різних ЗМІ, залишаючи на тлі підліткової кризи слід на психологічному здоров'ї дитини, що сприяє прояву агресивної поведінки [10].

Отже, нормальні реакції протесту підлітка, характерні для його віку, можуть підкріплюватися агресивною поведінкою батьків та засвоюватися в процесі дорослішання. Це може зумовити формування агресивної поведінки у молодій людини, відбиватися на її психологічному стані, міжособистісних відносинах, спілкуванні та взаємодії з оточуючими людьми.

Проявляється агресивність в певних осіб в різній степені: від практично абсолютної відсутності до максимального розвитку. Невиявлення агресивності спричинює податливість, нездатність відстоювати завзяту життєву позицію. Також, надлишковий вияв агресії закладає розкриття всього характеру особистості, робить її в конфліктною, нездатною на суспільну кооперацію [8].

Агресивна поведінка має індивідуальний характер для кожної особистості, але є фактори, що діють на вид і спосіб виявлення агресивності) рис. 3.

Варто враховувати, що агресивна поведінка є пряма (людина не приховує свою агресію від оточуючих), і непрямую (агресія криється під неприхильністю, сарказмом або іронією). Існують різні способи прояву прямої агресії, розпочинаючи від словесних погроз до співрозмовника і завершуючи прямими агресивними вчинками. Непряма агресія у людини може мати вираження у формі здійснення тиску на «жертву».

У наукових джерелах окреслюють значну кількість видів систематизації агресії. Так, акцентують увагу на двох провідних видах агресивної поведінки [8]:

–конструктивну агресію (відкриті прояви агресивних спонукань, реалізовані в соціально прийнятній формі, при наявності відповідних поведінкових навичок і стереотипів емоційного реагування, відкритості соціального досвіду і можливості саморегуляції та корекції поведінки);

–деструктивну агресію (прямий прояв агресивності, пов'язаний із



порушенням морально-етичних норм, що містить елементи делінквентної або кримінальної поведінки з недостатнім урахуванням вимог реальності та зниженим емоційним самоконтролем).



Рисунок 3 - Чинники впливу на характер в спосіб прояву агресії у молоді

Джерело: складено автором на основі [9]

За останній період часу набирає обертів новітня форма агресії – «кібертретирування» (cyberbullying). Під ним розуміють «форму поведінки, яка полягає у розсиланні повідомлень агресивного та образливого характеру з



використанням нових інформаційних та комунікаційних технологій (Інтернет, мобільний телефон)».

Другими конфігураціями кібертретирування є дії, яким притаманний «хакерський» стиль і спрямовані на пошкодження персональним комп'ютерам жертв (зламування та зміна паролю, пошкодження персональних веб-сайтів тощо). Фактор фізичної сили, важливий у випадках звичайного (контактного) третирування, тут незначний; на перше місце виходять інтелектуальні здібності й технічні вміння агресора і дозволяє агресорові зберегти свою анонімність і перетворити ситуацію переслідування на своєрідний «маскарад».

Агресивна поведінка сучасної молоді все більше набуває психологічну спрямованість. Юнаки та дівчата сьогодні перебувають у мінливих умовах життя країни (наприклад, ситуація з пандемією коронавірусної інфекції повномасштабна війна), в екстремальних напружених умовах, що часто призводить до посилення агресії з їхнього боку. Особливості агресивної поведінки такі, що, торкаючись емоційної сфери особистості, вони призводять до посилення морально-етичного дисонансу, виникнення стресового та депресивного стану. Сьогодні високий рівень агресії у сучасної молоді насторожує, оскільки він може негативно позначатися як на міжособистісних взаєминах, спілкуванні і взаємодії з оточуючими людьми, так і на індивідуальній траєкторії розвитку молоді людини, успішності його майбутньої особистої та професійної діяльності.

Висновки.

У ході дослідження встановлено, що проблема агресивної поведінки молоді має багатофакторний характер і формується під впливом як внутрішніх психологічних особливостей, так і зовнішніх соціальних та інформаційних чинників. Визначено, що рівень розвитку емоційного інтелекту є ключовим предиктором адекватності реакцій на агресивні стимули та може виступати захисним ресурсом особистості. Аналіз показує, що агресивна поведінка є не лише індивідуальною характеристикою, але й відображенням соціальної динаміки, зумовленої кризовими умовами суспільства, підлітковим віковим

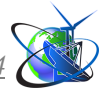


розвитком та впливом мікросоціального оточення. Наявність як конструктивних, так і деструктивних форм агресії підкреслює необхідність диференційованого підходу до профілактики та корекції агресивних проявів. Посилена агресивність молоді може негативно впливати на міжособистісні відносини, психологічне благополуччя та успішність соціальної адаптації, що робить роботу з емоційною сферою особистості пріоритетним напрямом.

Загалом результати дослідження підтверджують, що розвиток емоційного інтелекту є важливою складовою комплексної профілактики агресії, оскільки забезпечує здатність молоді людини адекватно і конструктивно реагувати на стресові та провокативні ситуації.

Література:

1. Compas B., Connor-Smith J., Saltzman H., Thomsen A., Wadsworth M. Coping with stress during childhood and adolescence: *Problems, progress, and potential in theory and research. Psychological Bulletin*, 2001. Vol. 127. N 1. P. 87–127.
2. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект : концептуалізація феномену, основні функції. Київ : Вища школа, 2003. 126 с
3. Cramer P. Defense mechanismus and Coping strategies : What's the difference? *American Psychologist*, 2000. June. P. 638–646
4. Лящ, О., Хуртенко, О., & Марчук, С. (2023). Емоційний інтелект як засіб розвитку резильєнтності особистості. *Вісник Національного університету оборони України*, 79-86.
5. Смульсон М.Л. Психологія розвитку інтелекту. Київ : Нора-друк, 2003. 298 с
6. Коробко, Ю. В., Тройніна, С. О., Остапко, Л. О., Годзь, Т. О. Емоційний інтелект у XXI столітті як один з найважливіших soft-skills освітнього процесу. *Академічні візії*, 2023. (24).
7. Басс А. Психологія агресії. *Питання психології*. 1967. № 3. С. 60–67
8. Кириченко, Р. В. Дослідження проблеми агресивної поведінки сучасної



молоді. *Virtus*.15.2017. 51-60

9. Бовть О.Б. Агресивні реакції та шляхи їх корекції в молодших школярів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Інститут психології ім.Г.С.Костюка АПН України. К., 2001. 20 с.

Abstract: *The article examines the rise of aggressive behavior among young people under the increasing influence of aggressive marketing, advertising, and social factors. It highlights the relationship between the characteristics of emotional intelligence in adolescence and young individuals' responses to aggressive stimuli. The main forms of aggressive behavior, the factors shaping its manifestation, and current trends—particularly the spread of cyberbullying—are summarized. The study emphasizes that youth aggression affects interpersonal relationships, psychological well-being, and the trajectory of personal development, which underscores the relevance of investigating emotional regulation mechanisms and the prevention of aggressive behavior.*

Keywords: *aggression; aggressive behavior; youth; emotional intelligence; aggressive marketing; aggressive advertising; cyberbullying; social factors; emotional regulation.*